

POHŘEB

Smuteční projev prof. Josefa Hladkého

Vážená rodino, vážení smuteční hosté,

víme, jak rychle se v pátek 5. května letošního roku rozšířila zpráva, že zemřel profesor Masarykovy univerzity PhDr. Jan Firbas, DrSc., držitel čestných doktorátů z Leedsu, Leuvenu a Turku, a jak postupně přicházelo uvědomění, jakou ztrátu znamená jeho odchod pro rodinu, pro školu, pro vědu.

Jan Firbas se narodil 25. března 1921 v Brně, a protože jeho otec byl vojenským lékařem, zapsal se po maturitě v r. 1939 na lékařskou fakultu. Československo již neexistovalo a byl zde Protektorát Čechy a Morava. V listopadu nacisté zavřeli české vysoké školy a Jan Firbas nakonec začal učit na učňovských školách, a dokonce i na Ústavu moderních řečí (dnešní jazykové škole). Když válka skončila v r. 1945 a vysoké školy se znovu otevřely, zapsal si na filozofické fakultě Masarykovy univerzity angličtinu a filozofii. Studijní plány byly tenkrát mimořádně zkráceny, aby se dohnaly ztráty způsobené okupací, a tak Jan Firbas studium ukončil v r. 1947 a nastoupil na místo asistenta v Anglickém semináři. Na brněnské anglistice pak působil nepřetržitě 53 let, až do letošního května. V r. 1948 získal doktorát filozofie, v r. 1959 dosáhl hodnosti kandidáta věd a v r. 1963 byl jmenován docentem. Profesorské řízení proběhlo v září 1968, ale ke jmenování nedošlo. (V rámci rehabilitací došlo k novému řízení v r. 1990, kdy Janu Firbasovi bylo 69 let.) V r. 1978 předložil doktorskou práci pro hodnost doktora věd, ale obhajoba mu nebyla povolena. Uznání se mu dostalo v zahraničí: byly mu uděleny čestné doktoráty v Leedsu, v Leuvenu a v Turku. Možná jsme již unaveni a možná již nudíme připomínáním škaredého režimu, který zde panoval do r. 1989, ale na osobě Jana Firbase se tento režim dopustil mnohých a velkých křivd. Záměr znemožnit mu přednášku v zahraničí nebo zabránit mu ve služebním postupu byl přítom nadřazen

přirozenému důsledku těchto kroků, to jest dalšímu zhoršování pověsti tehdejšího Československa. Připomenu zde pozvání k plenární přednášce na světovém kongresu lingvistů v Japonsku, s pokrytím veškerých nákladů. Jan Firbas byl první český, nebo tehdy československý lingvista, kterému se mělo dostat této pocty, povolení ale nedostal. Příkoří však nezlomila Jana Firbase, nezapřel svou víru, neustoupil ve svých morálních postojích, nehledal kompromisy a nepolevil ve svém badatelském úsilí. V tomto směru byl pro nás nedostižným vzorem.

Připomeňme si nyní jeho vědeckou produkci. V bibliografii najdeme zpočátku dvě pojednání o slovní zásobě, recenze slovníků a příruček intonace, nová vydání Vachkových skript a články k jubileím profesora Vachka. Studie o interpunkci a o intonaci můžeme považovat za práce připravující hlavní badatelskou oblast Jana Firbase, zabírající přes devadesát procent jeho bibliografie, tj. aktuální členění větné neboli funkční perspektivu větnou. Postupně se věnoval funkci podmětu a slovesa a postavení příslovečného určení v angličtině, v češtině a v dalších jazycích, definoval základní členy věty ve větné perspektivě, tj. téma, réma a přechodové prvky. Upozornil na to, že se slovosled nemá směřovat s funkční perspektivou, a ukázal, že funkční perspektivu vytváří souhra činitelů a jejich hierarchie. Svě závěry demonstroval při analýze různých textů, psaných i mluvených, doložil statistickými údaji a také shrnul v knize vydané nakladatelstvím cambridgeské univerzity v r. 1992. Objevnost některých jeho pozorování nám nepřímou dokazuje to, jak se nám dnes zdají být přirozená a samozřejmá.

Jan Firbas se vždy hlásil k učení zakladatele české anglistiky a jejího prvního profesora na Univerzitě Karlově Viléma Mathesia a k učení pražské školy. Mathesiovy poznatky o větě tvůrčím způsobem rozvinul. Díky Firbasovým studiím se dostaly termíny *theme* a *rheme* do nového vydání velkého oxfordského slovníku, kde v příkladech najdeme i termín *functional sentence perspective*.

Soustředění se na problematiku věty neznamenal zúžení Firbasových lingvistických obzorů. Jeho přehled o lingvistice naší i světové byl pro nás zdrojem mnohých poučení. Vedle práce teoretické musíme připomenout jeho praktický jazyk, jeho angličtinu – a němčinu – těžko rozeznatelnou od rodilých mluvčích, a musíme také připomenout jeho výuku praktického jazyka na začátku jeho učitelského působení. Kurs pro zájemce zvaný *Semantic analysis* byl tak dobře me-

todicky uspořádán, že jeho účastníci jej stále mají v paměti jako sérii vzorových hodin. S praktickým jazykem, ale i s teoretickou znalostí souvisí jedna z funkcí, kterou byl pověřen. Autoři nové mluvnice angličtiny Randolph Quirk a další vybrali deset anglistů z celého světa, včetně Jana Firbase, kteří ještě v rukopise četli jejich velkou mluvnici a doporučili, jak má být vypadat její vysokoškolská verze.

Konečně nemůžeme se nezmínit o Firbasově smyslu pro humor, o jeho vypravěčském umění a řečnických výkonech. Přednášel vždy z paměti, nejenom ve výuce, ale i na konferencích a kongresech.

Letošního 5. května odešel otec rodiny, pracovitý badatel, významný český anglista a lingvista, vynikající učitel a skromný, zásadový a laskavý člověk. V jeho badatelském hledání pokračují jeho žáci a následovníci po celém světě a na význam jeho vědeckého díla mj. poukáží i sborníky, které se připravují k jeho, bohužel již nedožitým, osmdesátým narozeninám. A my si teď musíme zvykat na svět bez profesora doktora Firbase, na svět bez Jana Firbase, na svět bez Jendy.

Kázání faráře PhDr. Jana Pokorného v Betlémském kostele

Filip. 4,13

Všecko mohu v Kristu, který mne posiluje.

Při rozloučení s tímto naším vzácným bratrem profesorem Janem Firbasem se nemůžeme obrátit nikam jinam než do Písma svatého, které on sám po celý život otvíral, studoval hluboké souvislosti jeho poselství, dával se jím oslovovat a nacházel v něm posilu v dobách pohody i vážných životních zkoušek. Jeho život vyznačovala nejen energická badatelská činnost, nejen vynikající výsledky této práce uznávané v celém světě, nýbrž především integrita a noblesnost jeho osobnosti, pramenící z hlubokých duchovních a mravních základů. Naznačím několik oblastí, v nichž se projevovala.

Především v životě rodinném, v krásném více než padesátiletém manželství a v tom, co se snažil předávat svým synům a jejich rodinám. Jeden z německých teologů řekl: „Dankarbeit ist Denkarbeit“, vděčnost je myšlenková práce. Vy, jeho nejbližší, budete jistě po celý